

Verksamhetsrapport

efter kvalitetsgranskning av skolors arbete mot
trakasserier och kränkande behandling på nätet
vid Friskolan Mosaik i Falu kommun

Inledning

Skolinspektionen genomför en kvalitetsgranskning av skolors arbete mot trakasserier och kränkande behandling på nätet under våren 2016. Granskningen vid Friskolan Mosaik i Falun ingår i detta projekt.

Friskolan Mosaik besöktes den 5–6 april 2016. Utredarna Carina Nilsson och Sarah Vinterlycka har varit ansvariga inspektörer. I denna rapport redovisar Skolinspektionen iakttagelser, analyser och bedömningar. Förutom en redogörelse av granskningens resultat ges även en kort beskrivning av granskningens syfte, frågeställningar och genomförande.

Kvalitetsgranskningen av skolors arbete mot trakasserier och kränkande behandling på nätet genomförs på totalt 24 skolor, 17 kommunala och 7 fristående. När kvalitetsgranskningen är avslutad i sin helhet redovisas de samlade resultaten i en övergripande rapport. För de skolor som ingått i granskningen ger rapporten en referensram och en möjlighet till jämförelse med förhållanden på andra skolor. Det enskilda beslutet kan därmed sättas in i ett större sammanhang.

Bakgrund till och syfte med kvalitetsgranskningen

Användningen av digitala medier har ökat markant och är numera en integrerad del av elevers vardagsliv. På nätet precis som i den fysiska skolmiljön förekommer trakasserier och kränkande behandling av elever.

Diskrimineringslagen och skollagen gör ingen skillnad på var kränkningarna sker. Skolan har en skyldighet att utreda alla påstådda kränkningar som har en koppling till verksamheten, oavsett om de sker på skolan eller på nätet. Det finns dock några viktiga skillnader som gör att det finns skäl att tala om kränkningar på nätet i särskild ordning. De som utsätter andra på nätet upplever ofta att de är anonyma vilket gör att kränkningarna kan bli grövre. Via kommunikation över nätet ser inte heller eleverna vilken inverkan kränkningen har på personen som utsätts. Det gör att empati och ånger tydligt minskar och kan leda till att kränkningarna fortsätter och blir grövre. Kränkningar på nätet och traditionella kränkningar skiljer sig också i tillgänglighet av den utsatte. Traditionella kränkningar förekommer oftast i skolan under skoldagen medan kränkningar via nätet kan pågå dygnet runt, sju dagar i veckan. Dessutom har kränkningar på nätet en mycket större potentiell publik än traditionella kränkningar. Elevernas interaktion via nätet står ofta utan insyn från vuxenvärlden, vilket gör att kränkningar på nätet kan vara svåra att upptäcka och utreda.

Syftet med kvalitetsgranskningen är att granska om skolor bedriver ett arbete som motverkar trakasserier och kränkande behandling av elever på nätet. En central frågeställning är om skolan har ett främjande arbete som bidrar till att göra eleverna trygga på nätet. Vidare granskas om skolans förebyggande arbete bidrar till att förhindra tra-

kasserier och kränkande behandling av elever på nätet samt om de åtgärder som skolan vidtar leder till att kränkningarna upphör.

Bakgrundsuppgifter om Friskolan Mosaik

Friskolan Mosaik, belägen i Falu kommun, omfattar förskoleklass och årskurserna 1 till 9. Skolan har totalt 223 elever. Skolan leds av en rektor.

Av Skolverkets statistik för år 2015 framgår att 86 procent av eleverna uppnått kunskapskraven i samtliga ämnen och att det genomsnittliga meritvärdet var 251 poäng. Motsvarande genomsnittliga värden för samtliga skolenheter i riket var 77 procent och 225 poäng.

Av Skolenkäten vårterminen 2015¹ framgår att 86 procent av skolans elever i årskurs 9 som besvarat enkäten uppger att det stämmer helt och hållet eller ganska bra att de känner sig trygga i skolan. Motsvarande värde för samtliga elever i årskurs 9 som besvarat enkäten under 2015 är 51 procent.

¹ Skolinspektionen genomför Skolenkäten två gånger per år som en del av den regelbundna tillsynen. Under en tvåårsperiod deltar samtliga grund-, grundsär- och gymnasieskolor i Skolenkäten. I varje enkätomgång deltar cirka en fjärdedel av alla skolor i landet. Delar av enkätresultaten redovisas också på Skolverkets webbplats *Välja skola*.

Resultat

Har skolan ett främjande arbete som bidrar till att skapa en trygg miljö för eleverna på nätet?

Här bedöms skolans arbete för att skapa trygghet och förstärka respekten för allas lika värde. Granskningen av skolors främjande arbete tar sin utgångspunkt i det generella men fokuserar särskilt på hur arbetet omfattar nätet. Skolans främjande arbete bör vara en del av det vardagliga arbetet samt bedrivas systematiskt och långsiktigt. Centralt är det normkritiska arbetet som innebär att personalen, sinsemellan och tillsammans med eleverna, diskuterar och ifrågasätter egna normer och attityder samt sådana som genomsyrar den pedagogiska verksamheten. Det är också viktigt att personalen är uppmärksam på det språkbruk och den jargong som råder för att motverka att kränkningar banaliseras eller normaliseras.

För att kunna bidra till en trygg miljö på nätet där alla elever blir respekterade som de är behöver personalen ha kunskap om nätet och om elevernas sociala relationer på nätet. Vidare behöver personalen och eleverna ha en gemensam uppfattning om vad som kan utgöra en kränkning på nätet och vad skolan ska reagera på.

Att främja elever lika rättigheter och möjligheter

Elever, personal och rektorn uttrycker samstämmt att det är en god stämning mellan elever samt mellan elever och personal och att skolmiljön är trygg. Detta bekräftas av de enkäter som Skolinspektionen genomförde inför besöket på skolan. Intervjuade elever och personal uppger att stämningen är familjär och att de vuxna fungerar som förebilder för hur man ska vara mot varandra. Rektorn menar att det handlar om de vuxnas gemensamma förhållningssätt, att alla elever är allas elever och att personalen reagerar på varje sak de hör och ser. Personal finns alltid där eleverna är, till exempel på raster och i uppehållsrum, och man åter alltid tillsammans uppger rektorn. Elevhälsopersonalen framhåller att de rör sig mycket ute i klasserna, som bärare av värdegrunden, och är noga med att stärka eleverna och bekräfta att de duger som de är. De pratar också med eleverna om att våga säga nej. Skolan får höga värden, i Skolinspektionens enkäter vad gäller arbetet med värdegrundsfrågor.

Rektorn berättar att skolan har en pedagogisk idé om att eleverna ska kunna samarbeta med alla, ingen ska bli bortvald. De vuxna bestämmer därför exempelvis var eleverna ska sitta och vem de ska arbeta tillsammans med. Rektorn menar att det ger ett lugn och en trygghet. Även personalen framhåller att det finns en tanke och struktur med regler och rutiner som är viktigt för det främjande arbetet. Elevhälsopersonalen lyfter i intervjuerna fram att det främjande arbetet mot kränkande behandling sker hela tiden, genomsyrar allt och involverar all personal. De menar att det inte är någon skillnad med det som sker på nätet eftersom nätet är en del av vardagen. Rektorn framhåller att internetfrågor ingår som en del i det övriga främjande arbetet. Till exempel då man

arbetar med källkritik eller med normer och konsistentitet. Enligt intervjuad personal pratar de mycket med eleverna om hur de ska förhålla sig till nätet, till exempel vilka arenor de ska vara på.

I skolan genomförs olika aktiviteter för att stärka den sociala gemenskapen. I alla intervjuer och i skolans likabehandlingsplan beskrivs aktiviteter under de så kallade Mosaikveckorna i början på höstterminen. Det är temaveckor med fokus på gruppstärkande arbete. Under Mosaikveckorna arbetar elever och personal inom arbetslaget, klassvis, i tvärgrupper, men också åldersblandat i hela skolan. Det handlar om samarbetsövningar för att lära känna varandra, om demokrati och delaktighet. Eleverna beskriver att de går igenom värdegrunden och pratar om hur man ska vara mot varandra. Eleverna berättar också om skolans tre ledord – kunskap, kärlek, struktur.

En annan främjande aktivitet, vilken löper under hela året, är ämnet livskunskap. Av lärar- och elevintervjuer och likabehandlingsplanen framgår att eleverna då arbetar med frågor kring etik och moral, pratar om vad en kränkning är, om kön och identitet, om unga och internet men också om sådant som händer runt om i världen. Man har också tjej- och killsnack, pratar om sex- och samlevnad, lär sig att lösa konflikter och hantera problem. Att arbeta främjande ingår hela tiden i arbetet, säger lärarna.

Eleverna berättar att de på livskunskapen har pratat om normer. De menar att alla har normer och att det finns normer överallt i hela samhället. På skolan får eleverna vara som de är, de blir inte utanför eller utsatta om de bryter mot någon norm. Personalen pratar mycket med eleverna om normer och att det finns elever som sticker ut utseendemässigt, med väldigt egen stil, och att de är helt accepterade på skolan. Vid intervjun framhåller personalen att skolans värdegrund genomsyrar arbetet och därmed har eleverna med sig hur man uppför sig mot varandra. Vid lärarintervjun framkommer att lärarna har pratat med eleverna om att det krävs mod för att ha en egen avvikande stil.

Eleverna berättar att skolan har regler men att de inte pratar så mycket om just reglerna utan mer om normer och hur det ska vara, för då blir det så automatiskt menar eleverna. Skolans gyllene regel är att du ska vara mot andra som du vill att de ska vara mot dig berättar eleverna.

Personalen uttrycker i intervjuerna att skolan inte godtar en hård jargong. Det finns uttalade regler för språkbruket. Svordomar är förbjudna och lärarna säger till eleverna att vårda sitt språk. Det lärarna uppger bekräftas av eleverna som också menar att lärarna alltid säger ifrån om någon ändå skulle använda en svordom eller liknande. Enligt eleverna är det generellt ett bra språkbruk på skolan. Vid lärarintervjun framkommer att det handlar om att eleverna ska lära sig att styra sitt språk. De menar också att det handlar om att stävja språkbruket innan det eskalerar och blir till kränkningar. Rektorn bekräftar vid intervjun att det finns regler för språkbruket och att all personal reagerar när de hör något och att all personal följer den nolltolerans som råder på skolan.

Vid rektorsintervjun framkommer även att lärarna pratar med eleverna om språkbruket på nätet då det kan vara lättare att skriva grövre saker där.

Skolans likabehandlingsplan har tydliga mål för det främjande arbetet. Målen följer diskrimineringsgrunderna.

Att skapa en trygg miljö på nätet

Vid lärar- och elevintervjuerna framkommer att elever och personal pratar om vad eleverna gör på internet. Under Mosaikveckorna visades en film och man hade samtal om etik och moral på nätet. Eleverna beskriver att de haft en lektion om nätmobbning. De såg en film och diskuterade sedan i grupper. Av lärarintervjun framkommer också att lärare och elever i samband med en känd persons krönika om näthat förde diskussioner. Området diskuterades också flitigt i samband med att eleverna skrev uppsatser på temat etik. Lärarna berättar att det finns en lista på skolan med sådant eleverna behöver tänka på när de är ute på nätet samt en datapolicy. Sidor med våld, sex och kränkningar är förbjudna. Eleverna menar att det inte behövs några spärrade eller förbjudna sidor för lärarna har koll på vad eleverna gör och ingen elev går ut på sådant man inte får. Eleverna framför också vid intervjun att de använder eget sunt förnuft och att de har ett eget ansvar.

Vid alla intervjuer framkommer att elever och personal pratar om säker och laglig användning av internet, till exempel vad som gäller kring fotografering. Lärarna har kunskap om vilka forum eleverna besöker. Både lärarna och rektorn framhåller att personalen testar applikationer som eleverna nämner för att se vad det är och hur de fungerar. Rektorn berättar om ett kontinuerligt samtal med eleverna om att göra rätt val. I det ingår samtal om sidor på nätet som bör undvikas för de handlar om sex, våld och droger. Rektorn tillsammans med personalen har tagit del av aktuell forskning om nätkränkningar och beslutat om att utgå från att individen själv kan ta ansvar och att personalen ska vägleda dem i det.

Såväl elever som personal beskriver att en kränkning är avhängig individens upplevelse. Att det kan vara allt från blickar, verbalt, fysiskt till gömda skor. Att samma sak gäller på nätet, det är bara en annan arena. Rektorn menar också att skolans styrda arbetssätt där eleverna måste kunna arbeta med alla elever, där de möts i vardagliga situationer och ska samarbeta, bidrar till att stävja både kränkningar och ett grovt språkbruk.

Sammanfattningsvis bedömer Skolinspektionen att skolans främjande arbete för att skapa en trygg miljö för eleverna på nätet fungerar väl. Utredningen visar att arbetet bedrivs med systematik och att det genomsyrar det dagliga arbetet. Det är tydligt att all personal har ett gemensamt förhållningssätt som vuxna förebilder och att alla elever verkligen är allas elever. Skolans uttalade policy att "de vuxna ska vara där eleverna är" speglas i insända dokument och de intervjuer Skolinspektionen genomfört. Eleverna bekräftar att skolans värdegrund genomsyrar verksamheten till exempel genom sitt

självklara sätt att uttrycka att vissa saker gör man inte och att man har ett eget ansvar, oavsett om det finns regler eller ej.

Bedriver skolan ett förebyggande arbete som bidrar till att förhindra trakasserier och kränkande behandling på nätet?

Här bedöms skolans arbete för att avvärja identifierade risker för trakasserier och kränkande behandling på nätet. Arbetet bedrivs på förekommen anledning. Skolan bör i det förebyggande arbetet regelbundet kartlägga elevernas trygghet på nätet samt deras uppfattning om förekomsten av trakasserier och kränkande behandling på nätet. Därefter bör skolan analysera resultatet av kartläggningen för att identifiera risker för trakasserier och kränkande behandling på nätet och i samband med analysen även utvärdera tidigare insatser för att förebygga trakasserier och kränkande behandling på nätet. Utifrån de identifierade riskerna bör skolan sätta upp mål för arbetet samt planera vilka insatser som ska genomföras för att nå målen. Ett framgångsrikt arbete kännetecknas av att eleverna involveras i hela processen.

Vidare bedöms om skolan har en likabehandlingsplan/plan mot kränkande behandling som tydliggör och stärker arbetet mot trakasserier och kränkande behandling på nätet.

Av likabehandlingsplanen och av intervjuer med personal och elever framgår att skolan regelbundet gör kartläggningar av verksamheten. Kartläggningarna består av en elevenkät som innefattar frågor om nätet och genomförs en gång per termin. Personalen och rektorn nämner också en social utvecklingsenkät samt kontaktsamtalen som underlag för det förebyggande arbetet. Av intervjuerna med personalen framgår också att skolan har bra kontakt med föräldrarna. Via dem kan skolan få veta om en kränkning skett på nätet. Skolsköterskan beskriver i intervjun hälsosamtalen, då hen också ställer frågor om internet och hur eleverna blir behandlade av de vuxna i skolan.

Av intervjun med elevhälsopersonalen framgår också att skolan haft bra resultat på enkäterna om trygghet. Otrygga platser har emellertid identifierats och åtgärder satts in. Åtgärderna kan handla om att vuxennärvaron behöver öka på någon plats eller att samtal mellan elever behöver ske i någon gruppering då någon elev signalerat att hen kände sig utanför. Vid elevintervjun berättar eleverna om gruppsamtal som gjort att stämningen i flickgruppen nu blivit mycket bättre. Skolans policy är att direkt åtgärda det som inte är bra. Rektorn framhåller vid intervjun att det är en av fördelarna med att skolan är liten. Rektorn uppger också att hon alltid är på plats och tillgänglig.

Inför terminsstarten arbetar personalen med likabehandlingsplanen. All personal är involverad i arbetet. Rektorn beskriver att vid utvärderingen av arbetet jämförs aktuell kartläggning med tidigare kartläggningar. Arbetslagen gör analyser som används för en övergripande analys på skolnivå. Underlagen diskuteras på studiedagar och regelbundet vid skolkonferenser. Förbättringar sker systematiskt.

Lärarna beskriver vid intervjun att eleverna under Mosaikveckorna får arbeta med utgångspunkt i likabehandlingsplanen. Eleverna får beskriva och måla sin drömskola och redogöra för vilka regler som gäller där. Sedan diskuterar personal och elever hur det är på den egna skolan och gör jämförelser. I samband med att skolan genomför elevenkäterna, i oktober och mars varje läsår, och diskuterar resultatet kommer planen upp till diskussion igen. Vid elevintervjuerna bekräftar eleverna att de får diskutera resultatet av enkäterna varje termin. De diskuterar vad som sticker ut och berättar att det sedan åtgärdas och följs upp, ibland med ytterligare en enkät.

Skolans likabehandlingsplan beskriver ett främjande arbete utifrån diskrimineringsgrunderna, den senaste kartläggningen inklusive direkta åtgärder samt det förebyggande arbetet på längre sikt. Planen innehåller också en rutin för hur skolan ska upptäcka, utreda och åtgärda förekomst av kränkningar.

Sammanfattningsvis bedömer Skolinspektionen att skolans arbete för att förebygga trakasserier och kränkande behandling på nätet fungerar väl. Skolan genomför flera olika typer av kartläggningar och sätter direkt in åtgärder för att komma tillrätta med eventuella problem som kartläggningarna påvisat. Genom personalens ständiga närvaro bland eleverna fångas många saker upp innan de blivit ett problem eller en kränkning uppstått. Att ha goda relationer med föräldrarna i arbetet mot kränkande behandling på internet är en framgångsfaktor då föräldrarna utanför skoltid kan få kännedom om saker som eleverna kan ta med sig in i skolmiljön.

Vidtas åtgärder om elever utsätts för trakasserier och kränkande behandling på nätet?

Här bedöms skolans arbete för att utreda och åtgärda trakasserier och kränkande behandling på nätet. Skolan bör ha rutiner för hur akuta situationer ska hanteras och lösas när elever har utsatts för trakasserier eller kränkande behandling. Skyldigheten att utreda uppgifter om trakasserier eller kränkande behandling inträder så snart någon i verksamheten får kännedom om att en elev anser sig har blivit utsatt för detta. Åtgärderna som vidtas bör grundas på utredningen i det enskilda fallet och riktas till såväl den elev som blivit utsatt som till den eller de som utövat kränkningen. Åtgärderna bör följas upp och utvärderas för att verksamheten ska kunna förvissa sig om att de leder till att kränkningarna upphör och inte upprepas. Skolan bör också följa upp och analysera om de enskilda fallen av kränkningar på nätet är del av ett större mönster som har sin grund i generella problem i skolan.

Vidare bedöms om skolan har fungerande system och rutiner för att anmäla uppgifter om trakasserier och kränkande behandling till rektorn och från rektorn vidare till huvudmannen.

I likabehandlingsplanen beskrivs skolans arbete med att upptäcka, utreda och åtgärda om en elev upplever sig kränkt. Det som planen beskriver bekräftas i samtliga intervjuer som Skolinspektionen genomfört. Vid intervjuerna framkommer en entydig bild

av att det är ovanligt med kränkningar på skolan. Personalen och eleverna har en gemensam uppfattning om vad som kan utgöra en kränkning och vad skolans ansvar är för att utreda och åtgärda kränkningar och varken elever eller personal gör någon skillnad på om en kränkning skett på internet eller i skolan. För eleverna är det självklart att i första hand vända sig till sin kontaktlärare men om kränkningen sker på nätet så pratar de med en kompis först och kanske föräldrarna. Vid elevintervjun säger eleverna att först om nätkränkningen påverkar skolan så berättar de i skolan, fast personalen skulle märka om de inte mådde bra. Även personalen uppger kontaktläraren som den som eleverna ska vända sig till i första hand om de blir utsatta för en kränkning. Om det är en vuxen som kränker så ska eleverna vända sig till en annan vuxen. Det bekräftas vid samtliga intervjuer. Vid rektorsintervjun framkommer att rektorns dörr alltid är öppen och att hon är tillgänglig. Eleverna nämner också att de kan vända sig till rektorn.

Personalen beskriver vid intervjuerna en arbetsgång där rektorn omedelbart får veta vad som hänt. Lärargruppen gör sedan en utredning, föräldrarna informeras och arbetet följs upp under en tid. Elevhälsopersonalen menar att det är lättare att vara uthållig i arbetet på en liten skola. Intervjuade elever beskriver också att lärarna arbetar långsiktigt och exemplifierar med tjej- och killgrupperna som fortsatte även när allt var bra. Lärarna tog ut eleverna en och en på kontakttiden och frågade hur det var. Av intervjuerna framgår att både den som utsätter andra och den som utsatts för en kränkning får stöd genom samtal vid en pågående utredning. Personalen säger att det gäller att vara varsam och behandla alla med respekt.

Rektorn framhåller vid intervjun att huvudmannen får information direkt om det startats en utredning om kränkande behandling. Vid lärarintervjun framkommer att huvudmannen ofta är på skolan och har god kännedom om det som sker.

Sammanfattningsvis bedömer Skolinspektionen att skolans arbete för att åtgärda trakasserier och kränkande behandling på nätet fungerar väl. Skolan har en tydlig och av elever och personal väl känd rutin för det åtgärdande arbetet. I de fall kränkningar eller misstanke om kränkningar inträffar följer man rutinen.

Metod och underlag

Kvalitetsgranskningen av skolors arbete mot trakasserier och kränkande behandling på nätet utgår från skolbesök där underlag samlas in genom att inspektörerna intervjuar elever, lärare, andra medarbetare och rektorer.

Inför besöket genomförs också en enkät riktad till elever och personal i årskurserna 7-9. Syftet med enkäterna är att svaren ska ge inspektörerna en första bild av läget på skolan. Enkäten är frivillig för eleverna att delta i. När inspektörerna kommer till skolan har de studerat svaren på enkäten och läst olika dokument, bland annat skolans likabehandlingsplan/plan mot kränkande behandling samt kartläggningar som ligger till grund för skolans insatser för att förebygga kränkningar på nätet.

Skolinspektionens bedömningar av skolors arbete mot trakasserier och kränkande behandling tar sin utgångspunkt i aktuella bestämmelser i diskrimineringslagen och skollagen samt Skolverkets allmänna råd om arbetet mot diskriminering och kränkande behandling. Aktuell forskning är också ett viktigt underlag för att bedöma kvaliteten i det arbete som skolan genomför.